

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Теорія держави та права»

обов'язкових компонент освітньої програми

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

08 Право (081 Право)

за темою

«Правовий статус людини і громадянина»

м. Харків

2023 рік

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 2023 р. №

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 2023 р. №

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін
(протокол від 18.08.2023 р. № 8).

Розробники:

1. Професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент **А. М. Шульга**.
2. Професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент **І.М. Погрібний**

Рецензенти:

1. Доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент **О. С. Передерій**.
2. Професор кафедри теорії та історії держави і права факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **І. Л. Невзоров**.

План лекції

- 1. Природа людини і право**
- 2. Правовий статус особи: права, свободи, обов'язки людини та громадянина**
- 3. Інститут прав людини в Україні**

Література:

1. Оборотов Ю. М., Завальнюк В. В., Овчиннікова А. П. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія. Фенікс, 2019. С. 420.
2. Кузьмін, С.А. Теорія держави та права в питаннях і відповідях : посібник. - Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2015. 122 с.
3. Мала енциклопедія теорії держави і права. К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2010. 368 с.
4. Проблеми теорії та історії держави і права : зб. статей / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін.. Львів; К. : ЛьвДУВС, 2011. 164 с.
5. Дудаш Т. Деякі герменевтичні поняття у теоретичній та практичній юриспруденції / Т. Дудаш // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 50. Львів: Вид. ЛНУ ім. Івана Франка . 2010 . С. 19-24
6. Настечко К. О. Прийняття нормативно-правових актів у ЄС та Україні / К. О. Настечко // Європейське право та порівняльне правознавство : зб. статей. - К. Шамборі : Логос, 2010 . - С. 255 - 263.
7. Недибалюк В. Д. Особливості механізму реалізації права людини на повагу до її гідності / В. Д. Недибалюк // Часопис Київського університету права . – 2012 . - №3. - С. 131-135.
8. Шульга А. М. «Особа» і «особистість» як терміни правничої лінгвістики / А. М. Шульга // Правоохоронна функція держави: теоретико-

методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовтня 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2017. – 228 с. – С. 221-223.

9. Шульга А. М. Права і свободи людини та громадянина у контексті поведінкових елементів правового статусу особи // Проблеми ефективності міжнародного права. Матеріали наук.-практ. круглого столу 4 квіт. 2014 р. – Харків, 2014. – С. 102–106.
10. Шульга А. М. Поведінкові елементи правового статусу особи // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції. (м. Харків. 25 квіт. 2014 р.). – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 306–308.
11. Шульга. А. М. Форми захисту прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина // Харківський національний університет внутрішніх справ в системі підготовки кадрів України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26 верес. 2014 р. – Харків : ХНУВС, 2014. – С. 366–368.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. <https://rada.gov.ua> - офіційний портал Верховної Ради України.
2. <https://www.kmu.gov.ua/ua/npasearch> - єдиний веб-портал органів виконавчої влади (Урядовий портал).
3. <http://www.ccu.gov.ua/> - офіційний веб-сайт Конституційного Суду України.
4. www.president.gov.ua - офіційний веб-сайт Президента України.
5. <http://www.ombudsman.gov.ua/> - офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
6. <http://www.vru.gov.ua/> - Офіційний сайт Вищої ради правосуддя.
7. <http://www.rnbo.gov.ua/> - Офіційний веб-сайт Ради національної безпеки і оборони України.
8. <https://rp.gov.ua/home/> - офіційний сайт Рахункової палати України.

1. Існує безліч підходів до розуміння людини, різних вимірів її існування.

Людина є біопсихосоціальною істотою. Іншими словами людина може розглядатися як біологічна форма життя, що виражається в морфологічних, фізіологічних, генетичних, нервово-мозкових, електрохімічних і інших явищах і процесах людського організму.

Людина може розглядатися і з погляду його психічного вираження. У цьому розумінні розглядається його внутрішній духовний світ, аспекти його свідомого і несвідомого процесів, прояву волі, переживань, пам'яті, стабільних і рухливих рис характеру, темперамент і багато чого іншого.

Людина як особистість розглядається і в соціальному контексті. Цей підхід відображає особливість існування людини в суспільстві, у співвідношенні із собі подібними. Саме в цьому аспекті людина становить

особливий інтерес для юриспруденції взагалі і для теорії держави і права зокрема. Це не означає, що для правової науки і практики біологічна і психологічна природа людини не значима. Право у своєму втіленні в юридичних нормах орієнтується і на упорядкування біопсихологічних аспектів взаємин суб'єктів у тих випадках і межах, де це необхідно для захисту інтересів індивіда і суспільства.

В юридичному, науковому і навчальному аспектах ми часто оперуємо термінами «людина», «права людини», «індивід», «суб'єкт», «особистість». На перший погляд мова йде про одну і ту ж саму категорію, що характеризує людську особу як єдине ціле. Тут поєднуються і природні біологічні, і психічні, і соціальні якості, що виділяють дану особу у соціальному середовищі від інших.

Формування людини як особистості обумовлено можливістю впливу на його біопсихологічну природу досвіду попередніх поколінь, навичок, знань, традицій, звичаїв і інших аспектів, що формують культуру суспільства. Особистість може розвинути з біопсихологічного людського індивіда тільки під впливом виникаючих у сфері людських взаємин конкретних суспільно-історичних умов. Під впливом інтересів різних соціальних груп у суспільстві формуються правила, що моделюють поведінку суб'єкта цього соціуму. Саме система суспільних зв'язків впливає на формування вимог, що ставляться до індивіда для того, щоб суспільство сприймало його як особистість, що володіє певним соціальним, правовим статусом.

Юридичне розуміння людини, як учасника (суб'єкта) правовідносин виражається в єдності і формальному дорівнюванні категорій «людина» і «особистість». Особистість розглядається як носій певних індивідуальних характеристик, як соціальна цінність, що наділяється системою юридичних прав, свобод, правомочностей, захищених законом інтересів, обов'язків.

Біологічні, психологічні і соціальні аспекти прояву особистості окремо й у комплексі є сферою правового впливу. При цьому, варто враховувати, що основна сфера прикладення впливу правових норм є сфера суспільних

відносин, обумовлених вольовим зовнішнім вираженням діянь суб'єктів. Воля людини – це сукупність аспектів, що відображають здатність індивіда до усвідомленого самоврядування, самоконтролю своєї поведінки через керування психічними процесами, що обумовлюють цю поведінку.

Система параметрів людини, що стосуються її внутрішнього психологічного стану, психологічних якостей та психологічних процесів є сферою де до відносин, що виникають з цього приводу у суспільстві застосовується ціла низка правових регуляторів, які є елементами кримінального, адміністративного та цивільного права і законодавства. Так відносини, що виникають з приводу осудності, або неосудності (нездатності особи керувати своїми діями та віддавати собі в них звіт, у наслідок психічного розладу, душевної хвороби, іншого захворювання) суб'єкта регулюються нормами кримінального права, адміністративного права, медичного права.

Соціальний аспект прояву особистості є практично у всіх формах співвідношення суб'єкта з іншими особами у суспільстві. Так сукупність відносин, що виникають з приводу здійснення політичних свобод (свободи волевиявлення, свободи слова, права на участь у політичних партіях, право на участь у виборчому процесі) регулюються нормами конституційного, адміністративного права.

Право регулює тільки поведінку, що піддається зовнішньому і внутрішньому контролю. Такою поведінкою є вольова поведінка.

Регулюючи суспільні відносини, нормуючи свободу особи, у її поведінці, право, попередньо, вирішує питання про спроможність особистості до саморегуляції поведінки. Питання про свободу волі важливе, тому що воно безпосередньо пов'язане ще з одним - питанням про відповідальність особистості за вчинене. Відсутність або наявність свободи волі в юриспруденції, при рішенні питання про юридичну відповідальність за правопорушення, пов'язано з поняттями «провина», «осудність», «неосудність», «дієздатність», «недієздатність», «деліктоздатність».

Регулюючи суспільні відносини, надаючи їх учасникам відповідні права й обов'язки, забороняючи чинити певні дії, визначаючи вид і міру відповідальності за недотримання заборон, право враховує природні властивості суб'єкта цих відносин - особистість. Іншими словами, природу людини як біологічної істоти, тому що людина - це матеріальний носій особистості. Практично всі галузі законодавства України містять норми, розроблені з урахуванням біологічних якостей людини - субстанції особистості. Так, законодавство України про охорону здоров'я спрямовано на усунення причин і умов, що шкідливо впливають на здоров'я громадян. Екологічне законодавство також покликано сприяти створенню навколо людини безпечного навколишнього природного середовища. З урахуванням фізіологічних особливостей статі і віку урегульовані правом трудові правовідносини (глави КЗпП України - «охорона праці», «праця жінок», «праця молоді»). Сімейний Кодекс України забороняє шлюби між родичами по прямій висхідній і спадній лінії, між повнорідними і неповнорідними братами і сестрами (ст.26 СК України). Підстава зазначених обмежень є аргумент біологічного характеру - висока можливість появи патології організму у дітей, народжених у таких шлюбах.

Норми, що відбивають біологічні особливості людини закріплені й у цивільному законодавстві. Ці особливості - один із критеріїв визначення обсягу дієздатності громадян, визнання громадянина недієздатним (Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи. Стаття 36 ЦК України), (Визнання фізичної особи недієздатною. Стаття 39 ЦК України).

З урахуванням істотно-біологічних особливостей людини в кримінальному праві вирішуються питання про осудність і кримінальну відповідальність осіб, що вчинили злочин (ст.10,12 КК України), про застосування мір покарання (ст. 11, 13,40 КК України). Перелік зазначених прикладів не є вичерпним.

Правовий статус особи, права людини та громадянина

Правовий статус особи - юридична категорія, пов'язана з внутрішньодержавним правом даної держави. ***Правовий статус особи виражає міру її свободи, визначену і гарантовану законом, забезпечену державою.***

Види правового статусу особистості:

- 1) загальний;
- 2) спеціальний;
- 3) індивідуальний.

Загальний правовий статус припускає, що обсяг прав, свобод і обов'язків однієї особистості дорівнює обсягу прав, свобод і обов'язків будь-якої особистості, незалежно від розходження в їх соціальному, службовому, майновому, сімейному, і т.п. положенні.

Спеціальний правовий статус припускає, що обсяг прав, свобод і обов'язків однієї особистості відрізняється від обсягу прав, свобод і обов'язків іншої особистості в силу її особливого соціального, службового, майнового, сімейного і т.д. положення. Наприклад, спеціальним є правовий статус юриста, фермера, журналіста, дипломата, депутата і т.п.

Індивідуальний правовий статус, це статус конкретної особи, пов'язаний із його індивідуальними якостями. Індивідуальний правовий статус особистості (громадянина, іноземця) інтегрує в собі статус загальний і спеціальні. Індивідуальних правових статусів рівно стільки, скільки громадян, вони різноманітні і неповторні, як і самі люди - їх носії.

Правовий статус особистості може бути реальним і фіктивним. Реальність і фіктивність правового статусу визначається реальністю і фіктивністю прав і свобод, закріплених за особистістю. Реальність прав і свобод пов'язана з дієвістю їхніх гарантій. Так звана «Сталінська Конституція» по своєму змісту була однією з самих демократичних у світі, надавала громадянам широкі права і свободи, що насправді були порожньою декларацією, фікцією, не відповідали реальному положенню речей в економіці, політиці, діяльності правоохоронних органів.

У юридичній науці і практиці немає терміну, що охоплює всіх правоздатних і дієздатних фізичних осіб у державі. Будь-яка особистість, що розглядається у зв'язку з даною державою і його внутрішньодержавним правом належить до однієї з тих категорій осіб, що позначаються спеціальними юридичними термінами: «громадянин (підданий)», «особа без громадянства», «іноземець». Обсяг свобод, прав і обов'язків осіб без громадянства та іноземців залежить від виду встановленого в даній державі правового режиму їх перебування. Види цих режимів: взаємності, «відкритих дверей», ідентичності, преференційний, найбільшого сприяння, національний і ін. У Законі України «Про правовий статус іноземців» термін «іноземець» охоплює як громадян іноземних держав, так і осіб без громадянства. У відношенні іноземців в Україні передбачається можливість установа

режиму взаємності - установлений національний режим, що припускає що правовий статус іноземця, у принципі, але не безумовно, дорівнюється до правового статусу громадянина (іноземці не можуть обирати і бути обраними в органи державної влади і самоврядування, не можуть брати участь у референдумах, служити в збройних силах України).

Правовий статус громадянина характеризується максимально повним набором прав, свобод, обов'язків, яка має що існують у даній державі, оскільки громадянин - це особистість, постійний юридичний зв'язок із даною державою, що виражається в їх взаємних правах і обов'язках. Права громадянина - це можливості його вільного розвитку, вільної життєдіяльності, вільного самовизначення, закріплені у внутрішньодержавному праві.

Права громадянина тісно пов'язані з «правами людини», але не тотожні їм. Права людини - це так зване природне право в його сучасному розумінні, сучасному трактуванні, сучасному бутті - у теорії і на практиці. Права людини - це його невід'ємна міра свободи, невід'ємні можливості (соціально-економічні, політичні, культурні й ін.) його вільного розвитку, вільної життєдіяльності, вільного самовизначення. Закріплені міжнародними актами ці права існують незалежно від їх визнання тою чи іншою державою. Зараз людство має універсальну концепцію прав людини, зафіксовану, зокрема, у «Загальній декларації прав людини», прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року.

Універсальність статей «Загальної декларації прав людини» полягає в тому, що проголошені в ній права і свободи повинна мати кожна людина, незалежно від расової або національної приналежності, політичних або інших переконань, віросповідання, статі, соціального або майнового положення і т.ін.

Центральний пункт універсальної концепції прав людини - вчення про його гідність, що ототожнюється з найвищою цінністю особистості взагалі. Преамбула «Загальної декларації прав людини» починається зі слів:

«Визнання гідності, властивою усім членам людської сім'ї, і рівних, і невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості і загального миру». З положення про гідність людини починається текст конституцій низки держав світу. У історії розвитку концепції прав людини можна виділити ряд етапів.

Відкриття першого етапу у розвитку інституту прав людини пов'язано зі створенням народом Франції в 1789 р. Декларації прав людини і громадянина, проголошенням у ній фундаментальних громадянських і політичних прав.

Другий етап датується вже XX сторіччям - появою другого покоління прав – соціально-економічних (право на працю, освіту, соціальне забезпечення), для реалізації яких, у порівнянні, наприклад, із політичними правами, ще в більшій мірі потрібні так називані «позитивні послуги» держави (матеріального, юридичного характеру).

Третій етап ставиться до другої половини нинішнього сторіччя. Формування третього покоління прав людини пов'язано з різким зростанням ролі міжнародного права в розвитку, здійсненні, охороні прав людини. З науково-технічною революцією і проблемою взаємовідносин людини з навколишнім середовищем інститут прав людини стає центром політичного й ідеологічного життя сучасності. Затверджується розуміння прав людини як природних, невідчужуваних, існуючих незалежно від того, передбачені вони або ні в тій або іншій мірі законодавством даної держави. Джерелом цих прав є не держава, а приналежність людини до даного суспільства в якості його рівноправного члена.

З погляду на розвиток, удосконалення змісту законодавства тієї або іншої держави права людини і громадянина співвідносяться як можливе і дійсне, як ідеал і реальність. Тому що не завжди певні права людини визнаються тою або іншою державою, не завжди вони набувають статусу прав громадянина. Так, до доповнюючих «Загальну Декларацію прав людини» (1948 р.), Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (1966) і Міжнародного пакту про цивільні і політичні права (1966) на

сьогоднішній день приєдналося біля 100 держав (у світі їх більш 170), а факультативний протокол до Міжнародного пакту про цивільні і політичні права ратифіковано більш, ніж у 50 державах (Україною в 1990 р.).

Закріплення прав людини в Конституції (основному законі) держави - вихідний пункт їх перетворення в права громадянина. Закріплення в Конституції права і свободи громадян даної держави називаються «основними» або «конституційними». Основними вони називаються тому, що закріплюють найбільш істотні, корінні, принципові зв'язки і відношення між суспільством і особистістю, державою і громадянином. Конституційними вони називаються тому, що закріплені в такому правовому акті як Конституція, вона правова форма їх закріплення. Закріплення в Конституції тих або інших можливостей громадян у формі «прав» або у формі «свобод» головним чином обумовлено визначенням сфери невтручання держави в життя громадянського суспільства, окремої особистості. Ця сфера припускає захист з боку держави від можливого незаконного втручання державних органів, посадових осіб, окремих громадян, їх об'єднань. У реалізації «свобод» (наприклад, свободи віросповідання) людина максимально самостійна. Реалізація «права» прямо пов'язана з діяльністю держави, виконанням іншими особами своїх установлених законом обов'язків, стосовно особи правомочної. Вона прямо пов'язана з покладеними державою на себе і на інших осіб обов'язками стосовно особи правомочної.

Обсяг прав, свобод і обов'язків особи змінюється в залежності від рівня розвитку (наприклад, економічного) суспільства. Крім того, він може змінюватись залежно від змін у життєдіяльності людей. Приміром, змінюється *діапазон можливої поведінки* особи. З огляду на *діапазон можливої поведінки* особи в системі координат «мінімум–максимум», інакше кажучи, з огляду на обсяг «прав», притаманних такій складовій індивідуального правового статусу особистості як *загальний статус*, останній може бути *усіченим*, а також – *пільговим*. Усічений або пільговий характер

статусу з'ясовується при аналізі співвідношення загального і спеціального статусу особистості, взаємопов'язана сукупність яких і визначає її індивідуальний статус на той чи інший конкретний момент часу.

Усіченим статус стає внаслідок *правових обмежень*, притаманних правовому статусу даної особистості. *Усічений статус* – це статус, який характеризується наявністю у нього такого елементу як *правові обмеження*. Правові обмеження – *елемент спеціального статусу* окремих осіб.

Усічений статус часто-густо виникає у конкретної людини внаслідок здійснення нею певної *правомірної дії*. Приміром, громадянин стає державним службовцем, у зв'язку із чим Закон України «Про державну службу в Україні» передбачає «Обмеження, пов'язані з проходженням державної служби» (ст.16): державні службовці не можуть брати участь у страйках та вчиняти інші дії, що перешкоджають нормальному функціонуванню державного органу тощо. Також даний закон передбачає і «Обмеження, пов'язані з прийняттям на державну службу» (ст. 12): не можуть бути обраними або призначеними на посаду в державному органі та його апараті особи, які визнані у встановленому порядку недієздатними, особи, які у разі прийняття на службу будуть безпосередньо підпорядковані або підлеглі особам, які є їх близькими родичами чи свояками тощо. Дані обмеження мають зв'язок з відповідними так званими *юридичними фактами-станами* (за іншою термінологією: «юридичними станами»).

Загалом *правообмеження*, пов'язані з державною службою в органах законодавчої, виконавчої, судової влади являють собою передбачені (визначені) нормативно-правовими актами (загальними, спеціальними) умови, правила, заборони, що ставлять державного службовця в такого роду певні юридичні межі, вихід за які тягне за собою юридичну відповідальність. Сутність правообмежень – позбавлення державного службовця на період його перебування на державній службі низки прав, які є складовою «статусу громадянина» . Згідно зі ст.4 Міжнародного пакту про економічні, соціальні

та культурні права 1966 р. держава може встановлювати тільки такі обмеження прав, які визначаються законом, і лише остільки, оскільки це є сумісним з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві.

Усічений статус – це статус, який виникає у конкретної людини не тільки як результат її певної правомірної дії, але і як результат скоєння нею *правопорушення*. Такий статус іноді має назву «*негативний правовий статус особистості*». Приміром, «в літературі судимість часто визначають як негативний правовий статус особи». Судимість як правовий наслідок засудження особи вироком суду до кримінального покарання полягає (за своїм змістом) в такому стані особи, який пов'язаний із «певними цивільно-правовими та кримінально-правовими обмеженнями». Наприклад, ст. 76 Конституції України передбачає, що не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку. У відповідних законах встановлено заборону на заняття посади прокурора, судді, виконання функцій адвоката, державного службовця особами, що мають судимість, а також деякі інші правові обмеження. Зазначене свідчить, що «обмеження» – характерний елемент правового статусу особи (є складовою її спеціального статусу). Елементом цього статусу є і «пільги». В літературі про «правові обмеження» і «правові пільги» пишуть вже відносно давно, хоча й не завжди робиться наголос, що «правові обмеження» і «правові пільги» слід розглядати як *елементи* правового статусу.

Пільговий статус особи («преференційний», «привілейований» статус) – це статус, *розширений* за рахунок «пільг», «преференцій», «привілеїв», «іmunітетів» як *спеціальних додаткових правових можливостей*, притаманних правовому статусу певної особи («пільги», «преференції», «привілеї», «іmunітети» – поняття, які мають прямий зв'язок з такими елементами статусу як «права», «обов'язки»). Найменування даного виду статусу саме «пільговим» є, на нашу думку, найбільш доцільним, оскільки

«правова пільга» – знаходить вираз як «у наданні додаткових особливих прав (переваг), так і у звільненні від обов'язків» .

Слід зазначити, що поняття «пільги», «преференції», «привілеї» в юридичній літературі практично вживаються як синонімічні. Так, «преференція» (від лат. *praefere* – волю, вважаю за краще) – це «перевага, привілей, пільга», «преференційний» – це «пільговий, переважний; преференційне мито - мито зі знижкою, пільгами» , «преференції» – це «пільги, що надаються» у сфері дії митного права .

«Привілей» (лат. *privilegium*, від *privus* – особливий і *lex* – закон) – це «перевага, пільга, право», що надається законом окремим особам, групам людей або певному стану, класові чи класам (в історії розвитку людства встановлення класових і станових привілеїв було характерним для так званих «експлуаторських держав») . Приміром, Конвенція про привілеї й імунітети Об'єднаних Націй 1946 р. передбачає для представників держав при ООН відповідні «права й переваги»: недоторканість паперів і документів, право користування кур'єрами й шифром, митні пільги, імунітет від особистого арешту й затримки під час виконання службових обов'язків, судовий імунітет відносно офіційних дій, податковий імунітет тощо . «Імунітет» припускає звільнення особи від виконання певного обов'язку (приміром, «податковий імунітет» – це «звільнення від обов'язку сплачувати податки») .

Конституція України (ч 2. ст. 24) закріплює принципове положення, яким має керуватись законодавець при встановленні тих чи інших «привілеїв», «обмежень»: «не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

З огляду на зазначене, необхідно зробити висновок, що окрім традиційних видів правового статусу особистості (загальний, спеціальний, індивідуальний тощо) можна виокремлювати і такі статуси як *усічений* (за

наявності *правових обмежень*, притаманних правовому статусу даної особистості), *пільговий* (статус, *розширений* за рахунок «пільг», «преференцій», «привілеїв», «іmunітетів» як *спеціальних додаткових правових можливостей* особистості).

Інститут прав людини в Україні

Україна належить до числа держав, що припускають наддержавний (міжнародний) контроль за станом дотримання прав людини. Декларація про державний суверенітет України проголосила пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права стосовно норм внутрішньодержавного права, гарантує всім громадянам України права і свободи, передбачені Конституцією України і нормами міжнародного права, що визнані Україною. Новою Конституцією України передбачений інститут Уповноваженого Верховної Ради України по правах людини.

У грудні 1990 р. Україна приєдналася до Факультативного протоколу до міжнародного пакту про цивільні і політичні права. Цим Україна визнала стосовно себе компетенцію Комітету по правах людини приймати і

розглядати, у відповідності з установленими процедурами, повідомлення приватних осіб, які стверджують, що вони - жертви порушень прав, викладених у Міжнародному пакті про цивільні і політичні права.

Законодавство України постійно приводиться у відповідність з міжнародними документами по правах людини, учасником яких є Україна. При Верховній Раді України працює постійна Комісія з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин. До напрямків діяльності цієї комісії відноситься приведення законодавства України у відповідність з міжнародними пактами в тій частині, що стосується прав людини (розробляється законопроект про зміни або доповнення в тій або іншій області законодавства). У світі немає такої країни, чиє законодавство було б цілком узгоджено з міжнародним правом. Комісія прагне провести усі свої законопроекти через міжнародну експертизу. Така практика дозволяє створювати законопроекти, узгоджені з внутрішнім законодавством і міжнародним правом. Міжнародні експерти дали високу оцінку законам про громадянство, національні меншості і ін. Комісія займається аналізом можливості приєднання України до тих актів, у яких вона ще не приймала участі.

У ООН авторитет України в області прав людини високий. Багато серйозних юридичних посад ця міжнародна організація доручає представникам України. За кордоном відзначають факт створення в Україні численних правозахисних організацій, видань по проблемі прав людини, тощо.

Питання для самоконтролю

- 1. Чи існує взаємозв'язок між правом і природою людини?*
- 2. Чи існує взаємозв'язок між правом і свободою особи?*
- 3. Чи є тотожними поняття людина і громадянин?*

4. Чи є тотожними поняття особа і особистість?
5. Що таке правовий статус особи?
6. Які основні елементи виокремлюють в структурі правового статусу особи?
7. Чи є тотожними поняття правовий статус людини і правовий статус громадянина?
8. Чи є тотожними поняття права людини і права громадянина?
9. Чи є тотожними юридичні поняття «права» і «свободи»?
10. Що таке законний інтерес?